

Att styra som en filosof

*Gustav III:s känslopolitik
genom Gustav Vasa-skulpturens invigning*

SARA EKSTRÖM*

Svaret hade dröjt, men när kungens brev väl kom var det fyllt med uttryck för entusiasm. Gustav III skrev att han ”med oändligt nöje” hade läst den skrift som hans nära vän och gamle guvernör Carl Fredrik Scheffer hade skickat till honom drygt en månad tidigare.¹ Skriften i fråga var ett långt brev som fysiokraten Pierre Samuel Dupont de Nemours hade skrivit till Scheffer, vilket Scheffer i sin tur hade vidarebefordrat till kungen. I brevet behandlade Dupont en idé om hur nyttigt det vore att anordna offentliga skådespel (*spectacles*) eller högtider, fester (*fêtes*) för breda lager av befolkningen.²

Duponts text hade inspirerat Gustav III till en egen idé. För Scheffer presenterade han en plan för invigningen av Gustav Vasa-skulpturen utanför Riddarhuset ungefär åtta månader senare. Gustav III beskrev vilka känslor människorna skulle få att känna genom att delta i festen, vilket knöt an till resonemang han förde om den mänskliga naturen. Planen för invigningen innehöll dalkarlar, militärer, vältalighet, krigiska fanfarer, ringdans, allsång och slutligen en festmåltid. ”Min idé”, skrev Gustav III, ”är att den här festen skall inge kärlek till fäderneslandet och hat till det främmande oket.”³

Gustav III:s val att fira just Gustav Vasa var ingen slump. Gustav III ville gärna bli jämförd med de två svenska kungarna som tidigare burit namnet Gustav, Gustav Vasa och Gustav II Adolf, och han ansåg att deras regeringar hade varit speciellt lyckade.⁴ Från ungdomstiden och framåt hade han även omskrivit och hyllat dem i olika litterära verk. Gustav III och medhjälpare hade vid denna tid bland annat påbörjat ett arbete med en opera om Gustav Vasa, även om dessa planer realiserades först decenniet efter, med operan *Gustaf Wasa* år 1786.⁵

*Doktorand i idéhistoria, Institutionen för kultur och estetik, Stockholms universitet, sara.ekstrom@idehist.su.se

Året innan Gustav III skrev brevet, år 1772, hade han genomfört en statskupp som innebar slutet på ett drygt halvsekel av parlamentariskt styre. Samtidigt som Gustav III på detta sätt stärkte kungamakten åt det enväldiga hållet utnämnde han sig själv till en upplyst monark. Med inspiration från bland annat franska upplysningstänkare genomförde han också ett antal reformer, framförallt under 1770-talet.⁶

Ibland tänks 1700-talet som känslolientligt i egenskap av förnuftets och upplysningens tid. I den känslolohistoriska forskningen beskrivs däremot 1700-talet som känslornas stora århundrade – *the age of sentiment*. Forskningen på området visar hur känslor länge hade tillskrivits en stor roll som drivkraft till mänskligt handlande och att de under 1700-talet även kom att tillskrivas rollen som moralisk kompass. Sympati och medkänsla betonades som samhällsbärande känslor inom ramen för detta *sensibilitetsideal*. I samhällets högre skikt blev det också mer accepterat, eller rent av förväntat, att uttrycka starka och uppriktiga känslor.⁷

Något som tillskrevs så stor betydelse för människors handlande och moral kunde förstås vara av intresse för den som ville styra människor. Under tidigmodern tid var ömsesidiga känslomässiga band mellan monarker och undersåtar viktiga att visa upp. Känslor av såväl kärlek och omsorg som fruktan var en del av den politiska kommunikationen.⁸ Ett av de stora känslolohistoriska namnen, den tyska historikern Ute Frevert, urskiljer dock en förändring vad gällde den politiska användningen av känslor under 1700-talet. Frevert beskriver hur en ny semantik i kommunikationen mellan monark och undersåtar tog form, och hon knyter detta till tidens sensibilitetskultur. Det blev allt viktigare för en härskares legitimitet att skapa känslor av kärlek snarare än fruktan. I boken *Gefühlspolitik* (2012) lanserade hon begreppet *känslopolitik* för att beskriva hur Fredrik II av Preussen, Gustav III:s morbror, använde uttryck för kärlek i sin retorik och i kommunikation med sina undersåtar och vilka praktiker han använde för detta ändamål.⁹

Gustav III:s brev ger en tydlig inblick i hur en självutnämnt upplyst monark under sent 1700-tal kunde betrakta den mänskliga naturen och resonera om hur man borde styra sina undersåtar genom densamma, med känslor som ett politiskt verktyg. I den här artikeln undersöks vilken roll känslor kunde tilldelas inom politiskt tänkande under senare delen av 1700-talet, genom att analysera Gustav III:s storslagna planer för invigningen av Gustav Vasa-skulpturen. Det är själva idéerna under planeringsfasen som är i fokus. Därför spelar det för den här undersökningen mindre roll att tillställningen i slutändan inte blev som kungen hade tänkt sig. En politisk konflikt uppstod nämligen mellan Gustav III och adeln om Gustav Vasa-statyn skulle tolkas som representation för kungamakten eller för adeln, vilket gjorde att invigningen blev politiskt känslig, kungen själv

uteblev och statyn avtäcktes utan större firanden.¹⁰ Det empiriska material som används i artikeln är brev mellan Gustav III och Scheffer från hösten 1773, samt brevet från Dupont till Scheffer.¹¹ Alla brev är författade på franska.

Gustav III:s känslopolitik

Utifrån den tidigare forskningen på området kan man placera Gustav III i en tidstypisk sensibilitetskultur, där iscensättandet av känslband till undersåtarna var en del i hans härskarroll och där han hade de retoriska verktygen för att göra detta. Ett sätt att få syn på Gustav III:s politiska känslöanvändning är att studera hans användning av retorik. Retorik och politik var intimt förknippade under 1700-talet och hade så varit sedan antiken, och inom den klassiska retoriken teoretiserades hur åhörarnas olika känslor kunde väckas genom retoriska grepp. Vältalighet var en viktig del av en furstes utbildning.¹² I *Gustaf III. Det offentliga barnet* (1993) undersöker Marie-Christine Skuncke Gustav III:s retoriska och politiska uppfostran. Hon skriver att Gustav III:s talekonst kännetecknades av *pathos*, det element i den klassiska retoriken som handlar om talarens känslsamhet och medel att tala till åhörarnas känslor.¹³

Ur ett kulturhistoriskt perspektiv skriver Henrika Tandefelt i *Gustaf III inför sina undersåtar* (2007) att den påstådda kärleken och omsorgen i monarkernas förhållande med undersåtarna, snarare än fruktan, betonades under andra hälften av 1700-talet och kunde motivera monarkernas maktställning. Detta är en av många aspekter hon undersöker som en del av de olika tidstypiska härskarrollerna som Gustav III iscensatte.¹⁴ Tandefelts fokus ligger inte på Gustav III:s känslöanvändning, men hon analyserar bland annat kungens gråt under kriget mot Ryssland. Detta kopplar hon till tidens sensibilitetskultur. Tårarna var offentliga och kommunikativa, och i det ljuset kan man tolka Gustav III:s gråt retoriskt – antingen som ett sätt att signalera högstämmd sensibilitet, eller för att framstå som okonstlad.¹⁵

Gustav III:s känslöanvändning har även undersökts ur mer uttalade känslöhistoriska perspektiv. Jonas Liliequist har liksom Tandefelt analyserat Gustav III:s gråt och genom William Reddys term *emotive* tolkar han gråten som ett slags retoriskt språk.¹⁶ Erling Sandmo analyserar i ett kort antologikapitel det han kallar för Gustav III:s *politics of emotion*. Gustav III, menar Sandmo, verkade för att skapa ett samhälle av känsliga och sensibla medborgare som knöts samman av vänskapliga känslöband, vilket han ser som ett uttryck för det Michel Foucault kallade för *biomakt*.¹⁷

Den undersökning som ligger närmast min egen ingång är Sven Delblancs *Ära och minne* från 1965. Delblanc undersöker diskursen kring

äre- och odödlighetsmotivet under gustaviansk tid och menar att Gustav III hade en så kallad passionspsykologisk människouppfattning, representerad av upplysningsfilosofer som Claude Adrien Helvétius och Denis Diderot. Gustav III menade, enligt Delblanc, att starka känslor drev människor och att detta kunde utnyttjas i maktutövning.¹⁸

Freverts definition av *känslopolitik* är ”politik med känslor och om känslor”, och vidare: ”Affektiva förnimmelser och inställningar är inte motiv här, snarare resurser, verktyg och objekt för politiskt handlande.”¹⁹ Hennes begrepp *känslopolitik* och *känslopolitiska praktiker* används i det följande för att undersöka hur Gustav III resonerade om känslor som resurser, verktyg och målsättningar i brevet med den planerade festen. I fokus för denna artikel är inte hur Gustav III ville iscensätta sig själv som härskare eller använda sig av sina egna känslor. I stället undersöks hur han tänkte kring hur man bäst och effektivast kunde styra undersåtarna genom känslor och hur hans idéer relaterade till Duponts planer och samtida teorier om känslor. Frågorna är: Vilka känslopraktiker tänkte sig Gustav III att man kunde använda sig av? Vilka känslor ville han väcka eller mana fram och varför? Hur tänkte han att den mänskliga naturen kunde användas i politisk styrning?

En fest för hela nationen

De fester som Dupont föreställde sig i brevet till Scheffer kallade han ”nationella” och han kopplade dem till årstiderna. De skulle innehålla sång, dans, mat och dryck, militärövningar och förhör i moraliska och ekonomiska ämnen. Dupont var en av de så kallade fysiokraterna, som var en grupp upplysningstänkare i Paris. I samtiden kallades de för *les Économistes*, och det är också främst som ekonomiska tänkare, som bland annat betonade jordbrukets roll, som de har kommit att bli ihågkomna. Scheffer hade brevkontakt med flera av dem och var själv mycket inspirerad av deras läror. I sina franska tidningar hyllade fysiokraterna Sveriges nye, unge och upplyste kung Gustav efter statskuppen 1772.²⁰

Charlotta Wolff skriver att Gustav III närmast fungerade som en tredje part i brevväxlingarna, då de fysiokratiska tänkarna ofta refererade till Gustav III:s styre och ville att Scheffer skulle förmedla deras idéer till honom. De hoppades därmed att Sverige (liksom andra mindre stater) skulle fungera som ett laboratorium för deras idéer, när de inte gick att genomföra i Frankrike. Det var framförallt breven från Victor Riqueti de Mirabeau och från just Dupont, som båda även belönades med Vasaorden av Gustav III, som innehöll mer ideologiska programskrifter.²¹

En av Duponts idéer i brevet om de nationella festerna var att de skulle vända sig till landsbygdsbefolkningen. Enligt hans fysiokratiska världsbild

fanns människorna som tänktes göra mest nytta för staten på landsbygden och de var därför viktigast att påverka.²² Gustav III:s plan innehöll emellertid festdeltagare både från stad och land, och han förlade festen till huvudstaden. Riksdagsmän, utländska sändebud och borgare skulle sitta på bänkar, kvinnorna för sig och männen för sig. Adeln skulle representeras av en grupp adelsmän på ett litet podium vid den täckta statyns fot. Stockholms dalkarlar skulle marschera från Storkyrkan till torget och sedan stå där tillsammans med militärer.²³ Det verkade rentav vara en poäng i Gustav III:s planering att hela nationen skulle representeras på Riddartorget, även om det främst var Stockholms societet som tänktes finnas på plats, som Anna Ivarsdotter påpekar.²⁴

I valet att planera en fest i staden med representanter för hela nationen i stället för att vända sig bara till landsbygdsbefolkningen var Gustav III möjligtvis inspirerad av Duponts beskrivning av kinesiska offentliga ceremonier. Kejsaren med familj deltog i ceremonin tillsammans med de mest framstående officerarna, mandarinerna och arbetarna, skrev Dupont, och han hänvisade till ett vittne som påstod att man inte kunde åse ceremonin utan att fälla tårar.²⁵

Dalkarlarna var symboliskt viktiga genom historien om Gustav Vasas uppror och spelade även viktiga roller i operan *Gustaf Wasa*.²⁶ Dalkarlar hade också tidigare varit ett exotiskt inslag i kungliga ceremonier, exempelvis vid firandet efter slaget vid Narva (i det fallet rörde det sig dock inte om verkliga, utan utklädda, dalkarlar).²⁷ Om Gustav III tänkte sig att grupper från hela nationen skulle finnas på plats symboliskt så representerade dalkarlarna bondebefolkningen och han planerade att låta dem inneha den viktigaste rollen.

Adelsmannens entusiastiska tal

Gustav III skrev att han ville att en värtalig adelsman skulle hålla ett tal under festen. Han var noggrann med att det tänkta talet inte skulle vara svårbegripligt eller tråkigt för de deltagare som inte tillhörde de högre klasserna. Det viktiga var att talet skulle framkalla rätt känslor. Det skulle vara ett enkelt äreminne, fyllt med samma slags entusiasm (*entousiasme*) som känsliga män (*les hommes sensible* [sic]) hade känt ”i djupet av sina hjärtan” tvåhundra år tidigare när de hade sett Gustav Vasa i triumf på samma torg. Adelsmannen skulle tala om befrielsen från det ”främmande oket” och skildra detta ok i de ”starkaste färgerna”.²⁸

Gustav III lyfte här fram retorikens *decorum* – att anpassa sig efter situationen. Att talet skulle vara enkelt och anpassat efter publiken och känsloläget låg i tiden. I den svenska och internationella diskursen om retorik och värtalighet vid mitten av 1700-talet riktades ofta udden mot

retorikundervisningens doktriner och regeltyngda vältalighet – idealet var i stället just en enkelhet och naturlighet.²⁹ I *decorum* ingick också att talaren skulle se till att innehåll och uttryck överensstämde – den bästa talaren ansågs vara den som kände starkast och tänkte klarast, och lät sina tankar och känslor få naturliga uttryck.³⁰

I detta uttalande från Gustav III kan man göra fler iakttagelser associerade till känslöanvändning. Under mitten av 1700-talet sågs entusiasm som mycket negativt i såväl den frihetstida svenska som i den tyska och engelska politiska diskursen. Att vara entusiastisk ansågs innebära att överväldigas av entusiasm och stå i motsatsförhållande till att vara förnuftig. Känslan kopplades även till lägre klassers och kvinnors känslomässiga beteenden.³¹ Även Delblanc konstaterar dock att Gustav III såg entusiasm som någonting positivt, som en del av sin passionspsykologi.³² Kungen menade att ”känsliga män” hade känt entusiasm vid åsynen av Gustav Vasa. Det franska begrepp som han använde, *Homme sensible*, beskriver Frevert som ett nytt borgerligt-adligt ideal kopplat till sensibilitetskulturen. Den sensible mannen skulle förena hjärta med ande och känna sympati med andra.³³

I det föreställda talet skulle dalkarlarna tilldelas huvudrollen. Gustav III hade idéer om hur man skulle få dem att känna känslomässigt deltagande och att talet handlade om dem. Han ville att adelsmannen skulle tala om dalkarlarnas mod, patriotism och trofasthet och därigenom få dem att känna (*sentire*) att de hade del i den ära som riktades till Gustav Vasa – men bara om de genom samma dygder förtjänade den.³⁴

Gustav III planerade även att i det tänkta talet låta dalkarlarna tillsammans med honom själv tilldelas roller som skulle gestalta historien. Han poängterade att talet inte skulle hylla honom själv, adelsmannen skulle i stället vända sig till Gustav III och uppmana honom att följa i Gustav Vasas fotspår för att förtjäna samma hyllning i framtiden. Sedan skulle adelsmannen vända sig till dalkarlarna och uppmana dem att följa sina förfäder.³⁵ Gustav III placerade sig därmed på samma nivå som dalkarlarna i talet, där han inte hyllades, utan likt dem själv fick uppmaningar. Att en upphöjd person spelade med sin egen upphöjda roll och symboliskt sänkte sig inför sina undersåtar kan också, enligt Frevert, ses som en känslopolitisk praktik.³⁶

Det aktiva deltagandet

Dupont betonade starkt i sitt brev hur viktigt det aktiva deltagandet skulle vara i festerna. Han la stor vikt vid glädje som ett pedagogiskt instrument. Det skulle helt enkelt vara roligare och därmed mer lärorikt för medborgarna att själva delta i skådespelen än att sysslolöst betrakta dem

från avstånd.³⁷ Ett sådant verktyg för att väcka känslor var musik och dans. Dupont beklagade sig över bristen på patriotiska sånger, han önskade sådana som skulle kunna framkalla olika slags känslor för olika slags fester.³⁸ Han efterfrågade också ett slags medborgerliga och patriotiska böner och dikter. Dessa skulle uttrycka ”offentliga känslor” av gemenskap och upplysning och kunde tonsättas med rörande musik och sjungas i kör.³⁹

Även Gustav III planerade in aktivt deltagande genom musik, sång och dans i sin tänkta ceremoni. Ivarsdotter beskriver hur planerna visar Gustav III:s rumsliga och sceniska tänkande, han föreställde sig en ”flerkörig stereofoni över Riddartorget”.⁴⁰ Tandefelt menar att kungen i brevet hade inspirerats av operans sätt att tala till åskådarna genom flera sinnesintryck och därmed skapa känslor. Hon jämför Gustav III:s festplaner med hur han senare kom att iscensätta sin härskarroll under olika faser av kriget mot Ryssland 1788–1790.⁴¹

Gustav III föreställde sig följande scenario: efter talet skulle dalkarlarna avtäckta statyn och då skulle musikanter vid torgets hörn spela krigiska fanfarer samtidigt med kanoner och truppersnas eld.⁴² Kungen planerade även att placera ut några utklädda sångare bland dalkarlarna, som skulle börja sjunga sånger till Gustav Vasas ära. Dessa visor skulle sjungas efter en välkänd melodi – kanske till och med efter den gamla ringdansmelodin ”daldansen”, resonerade Gustav III. Alla dalkarlar skulle sjunga med i sången som en kör och under sången skulle dalkarlarna börja dansa ringdans runt statyn.⁴³ Gustav III förtydligade inte hur han tänkte sig att ringdansen skulle inledas, om det skulle ske med hjälp av de till dalkarlar utklädda försångarna eller om han tänkte sig att dansen skulle uppstå spontant genom att melodin till daldansen började spelas. I vilket fall tänkte han sig att sången skulle uppstå genom ett slags frammanat aktivt deltagande.

Dupont, Gustav III och Scheffer påpekade flera gånger hur nya och unika idéerna om de offentliga festerna tedde sig för dem.⁴⁴ Dupont och Gustav III skrev båda till och med att idéerna kanske kunde uppfattas som alltför nydanande eller rent av galna eller absurda.⁴⁵ Just för att dessa idéer uppfattades som så nydanande ansåg de tre brevskrivarna att de var speciellt intressanta.⁴⁶ Vad var det som ansågs som så nytt? Förutom att Gustav III inspirerades av operans och teaterns visuella och auditiva effekter, som Tandefelt och Ivarsdotter har visat, menar jag att han även inspirerades av Duponts betoning på just det aktiva deltagandet. Genom känslopraktikerna att få deltagarna att själva sjunga och dansa, om än inte särskilt spontant, skulle de engageras mer känslomässigt i festen än om de bara hade varit åskådare.

Hat och kärlek

Vad var det för känslor som Dupont och Gustav III ville få deltagarna att uppnå genom dessa känslopolitiska praktiker? Dupont satte ett flertal känslomässiga mål för sina tänkta fester. En viktig och redan nämnd sådan var glädje. Han ville även skapa gemenskap och ge människorna samma smak och kärlek till ordning, nyttigt arbete och dygder.⁴⁷ Men detta var inte allt – Duponts fester var också tänkta att skapa nationella känslor.⁴⁸ Under andra halvan av 1700-talet, då de gamla ståndshierarkierna började luckras upp både praktiskt och idémässigt, argumenterade framförallt de allt starkare borgerliga grupperingarna i städerna för att de som medborgare i staten inte bara hade skyldigheter gentemot densamma, utan även rättigheter. Den här civistiska retoriken om medborgerliga rättigheter gick ofta hand i hand med tidiga nationella rörelser.⁴⁹

Delblanc tolkar Duponts brev till Scheffer som uttryck för de civistiska stämningar som rådde i Frankrike också under decennierna före revolutionen. Mot detta uttryck ställer han Gustav III:s plan. Gustav III, menar Delblanc, inspirerades av det ”ceremoniella och en smula naivt spektakulära” i Duponts brev, men fyllde detta med ett nytt innehåll. Borta var medborgardygd och upplysning, i stället hade festen enligt Delblanc blivit ett ”rojalistiskt spektakel i form av ett operadivertissement” som egentligen hörde hemma på teatern.⁵⁰

När Gustav III talade om sin fest till Gustav Vasas ära var han mycket tydlig med de känslomässiga målen för festen. Idén var att festen skulle inge kärlek till fäderneslandet och hat till det främmande oket.⁵¹ Att vilja uppnå kärlek för fäderneslandet låg i linje med Duponts känslomässiga mål för festerna. Det ligger också i linje med Sandmos beskrivning av Gustav III:s känslopolitiska mål som att skapa ett samhälle av känsliga medborgare som knöts samman av känslomässiga band av vänskap och tillgivenhet.⁵²

Att inge hat i festdeltagarna var däremot ingenting Dupont uppmanade. Han skrev tvärt om att hat och splittring var farligt – han syftade dock på hat och splittring *inom* en grupp.⁵³ Gustav III avvek här från Duponts fokus på medborgerlig sammanhållning inom gruppen och anslöt till en äldre form av kunglig känslopolitik. Att svartmåla yttre fiender var någonting som förekom i äldre kungliga ceremonier och riter. Mårten Snickare visar exempelvis hur segermanifestationer efter segern vid Narva år 1701 omtalade den ryske tsaren som grym och svekfull, och man iscensatte hur han symboliskt besegrades.⁵⁴

Gustav III skrev att de känslor av kärlek och hat som han ville framkalla hos festdeltagarna alltid var nyttiga, men under dessa omständigheter nödvändiga.⁵⁵ Varför ansåg Gustav III att det var nödvändigt att väcka

nationell kärlek och hat mot utländskt tvång vid just denna tidpunkt? Tandefelt har beskrivit hur Gustav III:s rundresa i Dalarna fjorton år senare, på samma vis som Gustav III hade beskrivit i brevet, syftade till att skapa kärlek till fäderneslandet och hat mot fienden. Det var dock under kriget mot Ryssland och situationen rörde ett verkligt krigshot.⁵⁶ Situationen var en annan år 1773. Delblanc menar att det kan ha att göra med bondeuppror som ansågs bero på utländsk uppvigling.⁵⁷ Vid tidpunkten då Gustav III skrev brevet var det dessutom bara drygt ett år sedan han hade genomfört sin statskupp. Gustav III målade ofta upp frihetstiden som en period fylld med korrupktion och utländskt inflytande. Möjligtvis var det denna större bild Gustav III syftade på och att han själv därmed likt Gustav Vasa hade lyft av ett ”främmande ok”.⁵⁸

Även om Gustav III delvis använde sig av en äldre form av känslopolitik i sin tänkta fest och dessutom använde sig av en estetik som låg nära operan och teatern, så menar jag att man ändå kan se hans festplan som mer än en rojalistisk hyllning av sig själv och sina förfäder. Duponts och Gustav III:s brev till Scheffer kan jämföras med ett brev som Jean-Jacques Rousseau skickade till den polska regeringen, där han på ett liknande sätt uppmuntrade till nationella fester kring ett monument med inskriptioner av stora händelser i det förflutna för att stärka patriotismen och polackernas uppskattning av sig själva och sitt fädernesland. Offentliga fester skulle ha till uppgift att skapa känslor hos folket, menade Rousseau.⁵⁹ Gustav III:s idéer om att genom historiegestaltning skapa känslor av nationell kärlek och hat inför nuet och framtiden kan också jämföras med det ”nuets dramatik” som Magnus Rodell menar skapades vid nationalistiska statyinvigningar under 1800-talet. Invigningarna syftade inte bara till att blicka bakåt på historien, utan knöt även ihop historien med nutiden och framtiden och skapade en helhet.⁶⁰ På ett liknande sätt syftade Gustav III:s festplan till att knyta samman representanter för olika delar av det svenska folket med historien och en gemensam framtid.

Att styra den mänskliga maskinen

Gustav III skrev till Scheffer att han tyckte att Duponts idéer var bra och korrekta, och djupt genomtänkta. Han fortsatte: ”det är som en statsman som han betraktar människorna och som en filosof som han vill leda dem”.⁶¹ I samtiden var ”filosofkung” det begrepp som oftast användes för det som senare har kommit att betecknas som ”upplyst despot” eller ”upplyst absolutism”, med andra ord de monarker som med inspiration från upplysningsidéer genomförde samhällsreformer eller till och med skrev egna filosofiska verk.⁶² Tandefelt menar att det för Gustav III, liksom för flera andra monarker, fanns en stor tvetydighet i förhållandet till upplys-

ningsidéer. Det ingick i Gustav III:s härskarbild att framställa sig själv som en upplyst kung inför sina undersåtar och för utlandet, men Tandefelt betonar att det är en svår (och eventuellt inte särskilt fruktbar) fråga att skilja på bildskapande och ifall Gustav III var en ”sant” upplyst kung.⁶³

Gustav III:s resonemang i brevet om styrande faller dock varken in i de svårseparerade kategorierna ”upplyst bildskapande” eller ”reformer för undersåtarnas bästa”. Både Gustav III:s och Duponts brev innehöll utsagor om hur den mänskliga naturen fungerade och båda ansåg att känslor eller rörelse⁶⁴ spelade stor roll. Delblanc menar att idén om att människor var lättare att styra om de var emotionellt påverkade var en av de saker som Gustav III plockade upp från Duponts brev och att festplanerna var ett uttryck för passionspsykologi. Kungen tänkte sig att han skulle leda folkmassans känslösvall till patriotism och rojalism.⁶⁵ Här handlade det alltså snarare om att Gustav III hämtade inspiration från Dupont till styrning av undersåtarna.

Utöver Delblancs redogörelse för Gustav III:s och Duponts tankar om styrande kan följande läggas till: Dupont menade att vältalighet var ett av de viktigaste instrumenten för den som skulle leda en nation. Men vältaligheten kunde bara lyckas om talaren själv var känslig (*sensible*). För att väcka ärofyllda passioner (*les passions honnêtes*) hos andra krävdes att talaren själv blev livligt rörd (*vivement remué*). En kall man kunde aldrig hetta upp (*échauffer*) någon. Men om människorna fattade eld, så ”[bär] den elektriska lågan från kropp till kropp sina brinnande gnistor och sinnesrörelsen som följer dem”.⁶⁶ I svarsbrevet till Scheffer kommenterade Gustav III Duponts idéer med följande utsaga om den mänskliga naturen: ”vi är alla lite maskinlika det som slår våra sinnen påverkar vår föreställningsförmåga (*imagination*) och vad man än säger så är det föreställningsförmågan som styr människorna”. Det som var bra med föreställningsförmågan, fortsatte Gustav III, var att den kommunicerades mellan människor, framförallt i stora människosamlingar: ”huvudena uppeldar varandra”.⁶⁷ Duponts uttalande om att talaren själv måste vara känslomässigt engagerad för att övertyga åhörarna var en vanlig idé inom den klassiska retoriken, med rötter hos Aristoteles och Quintilianus.⁶⁸ Utsagorna om spridandet av känslorna från talaren till publiken och sedan vidare mellan publikens kroppar kan man däremot koppla till 1700-talets vetenskapliga diskussioner.

I den upplysta debatten fanns ett stort vetenskapligt intresse för människan. Descartes hade århundradet innan hävdad att alla icke-mänskliga djur fungerade som maskiner, eller automater, och att människornas kroppar också gjorde det – men inte själarna. Under 1700-talet kom materialistiska filosofer i Frankrike att hävda att även människan fungerade ungefär som en maskin, avsedd att söka behag och undvika smärta. Den

omtalade materialisten Julien Offray de La Mettrie skrev exempelvis 1748 en bok med titeln *L'homme machine* (Maskinen människan).⁶⁹ Gustav III hade kommit i kontakt med de materialistiska filosoferna. Scheffer uppskattade Claude Adrien Helvétius, som lästes vid det svenska hovet under Gustav III:s kronprinstid. Helvétius var också en av de filosofer som Gustav III besökte när han var i Paris 1771, två år tidigare.⁷⁰

Gustav III använde maskinmetaforen för att förklara hur han tänkte sig att känslor spreds i en människomassa. Dupont hade i sitt brev liknat känslööverföringen vid en elektrisk flamma. För att förstå dessa bilder kan man vända sig till teorier om *sympati*, även om varken Gustav III eller Dupont använde sig av just det begreppet. I La Mettries mänskliga maskin var *sympati* det som länkade samman de mentala och kroppsliga aktiviteterna. Sympatin stod också för föreställningsförmågans påverkan på kroppen.⁷¹ Bland annat de skotska *moral sense*-teoretikerna menade att sympati i form av känslööverföring mellan människor var en grundläggande mänsklig egenskap och det känslomässiga band som höll samman samhället. Hur denna känslööverföring faktiskt fungerade rådde det dock delade uppfattningar om. En del filosofer, bland dem David Hume, menade att överföringen av känslor mellan kroppar skedde mekaniskt. Detta var idéer som gick tillbaka på vetenskapliga diskussioner under 1600-talet om magnetism och partiklar som stod i samband med varandra. Den andra teorin företrädades bland annat av Adam Smith och även den gick tillbaka på äldre diskussioner. Dess förespråkare menade att känslööverföringen inte skedde mekaniskt och automatiskt, utan i stället gick via *föreställningsförmågan* (*imagination*). Sympati innebar att föreställa sig andra människors känslor och så överfördes känslorna.⁷²

Dupont och Gustav III verkar i sina respektive brev ansluta sig till varsin teoribildning om känslööverföring. Dupont skrev om en elektrisk flamma som spreds mellan kropparna, ett uttryck för en mekanisk syn på hur sympati verkade, Gustav III å sin sida menade att det var föreställningsförmågan som kommunicerades mellan människorna. Resultatet var dock det samma: det uppeldade tillståndet spreds mellan människorna.

För både Dupont och Gustav III var den sympatiska spridningen av känslor mellan människornas kroppar ett medel för att styra. Gustav III skrev att när huvudena uppeldades föddes entusiasmen och den kunde skapa stordåd – goda eller dåliga beroende på om människorna styrdes av upphöjda män (*hommes superieurs*) eller av omständigheternas impuls (*impulsion*).⁷³ Entusiasm sågs ofta, som sagt, som någonting negativt. I diskussionen om sympati fanns ännu en aspekt av denna negativt kodade entusiasm i form av rädsla för impulsiv och överdriven sympati. Lord Shaftesbury, en av de tidiga *moral sense*-filosoferna och sympatiförespråkarna, menade att alla passioner som väcks hos ett flertal människor och

överförs via sympati kunde kallas för panik som rörde sig från ansikte till ansikte som en smittsam sjukdom (jämför Gustav III:s ”huvudena uppeldar varandra”). Sympati var en mekanism som också fick dåliga känslor att spridas – till exempel just entusiasm.⁷⁴

Dupont hade reserverat sig något när han talade om att uppväcka känslor i en människomassa genom att betona att det var just ärofyllda passioner som skulle uppväckas. Gustav III var inte heller entydigt positiv till entusiasm, även om han omtalade den positivt när han beskrev adelsmannens tal. Kungen menade att stordåden som kunde utföras under inverkan av entusiasm kunde bli såväl goda som dåliga beroende på vem som styrde – upphöjda män eller omständigheternas impulser. Ordet Gustav III använde för impuls i det här sammanhanget var *impulsion*. Frevert lyfter fram att Fredrik II hade använt detta ord om sin egen roll i ett brev till Voltaire: han skulle ge impuls till rörelse (*l'impulsion au mouvement*) för hela samhället. Frevert kopplar detta till en bild av samhället som ett maskineri med fursten som drivfjäder och till La Mettries metafor om människan som en maskin.⁷⁵ I det ljuset kan man tolka Gustav III:s ord om upphöjda män och omständigheternas impulser som en idé om att en högt uppsatt person med rätt känslopraktiker kan sätta igång ett mänskligt maskineri av känslööverföringar och leda det rätt.

Slutsatser

Starka känslor och entusiasm, och speciellt spridning av desamma i folksamlingar, hade diskuterats som någonting eventuellt farligt och samhällsstörtande under 1700-talet. Gustav III såg däremot dessa känslor som goda eller åtminstone som användbara för att styra befolkningen. Om en upphöjd man gav rätt impuls kunde känslorna som producerades i folkmassan kanaliseras på ett sätt som kunde leda till att känslomässiga målsättningar kunde uppnås. I det här fallet var dessa känslomässiga målsättningar kärlek och hat, till fäderneslandet respektive till utländska hotfulla makter. Historien tänktes användas för att skapa nationell känslomässig beredskap för samtiden och framtiden. Ett sätt att förstärka dessa känslor var att få människorna att delta i festen – inte bara som åhörare eller åskådare (liksom på operan eller teatern), utan även genom aktivt deltagande och känslopraktiker i form av sång och dans.

Gustav III:s starkt positiva uttalande om Duponts idéer som korrekta och djupt genomtänkta, och att han betraktade människorna som en statsman och ville leda dem som en filosof, följdes direkt av utläggningen om hur människor var maskinlika och hur känslomässig överföring fungerade i en folkmassa. Dessa tankegångar hängde tydligt ihop. Gustav III:s beskrivning av filosofen och statsmannen går emot den tanke som kanske

ligger närmare till hands för en nutida läsare, nämligen att filosofen betraktar människorna och statsmannen leder dem. Gustav III kastade om dessa positioner. Min tolkning är att statsmannens blick på människorna såg vad som behövdes göras i samhället och satte upp mål för regerandet. Filosofen kunde sedan leda människorna till dessa mål genom insikter i hur den mänskliga naturen fungerade. På det sättet använde Gustav III upplysningsidéer i sin maktutövning – inte bara som inspiration till reformer eller som en del av ett identitetsbygge som upplyst monark, utan också som ett verktyg för att teoretisera kring effektiv styrning av befolkningen.

Noter

Tack till temaredaktörerna, särskilt Kristiina Savin, samt två anonyma granskare för värdefulla kommentarer på tidigare versioner av artikeln.

1. ”avec un plaisir infini”. Gustav III till Scheffer, UUB, Gustavianska samlingen, F419, brev 159 (18/10 1773).

2. Gunnar von Proschwitz (red.): *Influences. Relations culturelles entre la France et la Suède* (Göteborg, 1988), 121–137.

3. ”Mon idee est que cette fette inspirera une amour pour la patrie et un haine pour le joug stranger”. Gustav III till Scheffer, UUB, Gustavianska samlingen, F419, brev 159 (18/10 1773).

4. Se bl.a. Erik Lönnroth: *Den stora rollen. Kung Gustaf III spelad av honom själv* (Stockholm, 1986), 79–82; Marie-Christine Skuncke: *Gustaf III. Det offentliga barnet. En prins retoriska och politiska fostran* (Stockholm, 1993), 142–144; Mikael Alm: *Kungsord i elfte timmen. Språk och självbild i det gustavianska enväldets legitimitetskamp 1772–1809* (Stockholm, 2002), 124.

5. Skuncke: *Gustaf III*, 242–252; Marie-Christine Skuncke & Anna Ivarsdotter: *Svenska operans födelse. Studier i gustaviansk musikedramatik* (Stockholm, 1998), 53–61, 100–113. Musiken till operan *Gustaf Wasa* skrevs av Johann Gottlieb Naumann och librettot av Johan Henric Kellgren.

6. Se bl.a. Marie-Christine Skuncke: ”Was there a Swedish Enlightenment?” i Svavar Sigmundsson (red.): *Norden och Europa 1700–1830. Synvinklar på ömsesidigt kulturellt inflytande* (Reykjavík, 2003), 35–36.

7. Känslor som mänsklig drivkraft, se bl.a. Nicole Eustace: *Passion is the gale. Emotion, power, and the coming of the American revolution (Williamsburg VA, 2008)*, 3–5; Sven Delblanc: *Ära och minne. Studier kring ett motivkomplex i 1700-talets litteratur* (Stockholm, 1965), 44–45; Leif Runefelt: ”Från yppighets nytta till dygdens försvar” i *Historisk tidskrift* 124:2 (2004), 203–204. Känslor som moralisk kompass och sensibilitetsideal, se bl.a. Ute Frevert: *Gefühlpolitik. Friedrich II. als Herr über die Herzen?* (Göttingen, 2012), 33–35; William M. Reddy: *The navigation of feeling. A framework for the history of emotions* (Cambridge, 2001), 141–172; Lynn Avery Hunt: *Inventing human rights. A history* (New York, 2007), 35–70; Ina Lindblom: *Känslans patriark. Sensibilitet och känslopraktiker i Carl Christoffer Gjörwells familj och vänskapskrets, ca 1790–1810* (Umeå, 2017), 3–4.

8. Susan Broomhall: ”Ruling Emotions. Affective and emotional strategies of

power and authority among early modern European monarchies” i Elena Woodacre, Lucinda H. S. Dean, Chris Jones, Russell E. Martin & Zita Eva Rohr (red.): *The Routledge history of monarchy* (London, 2019), 699–670, 674–675. Jämför Skuncke: *Gustaf III*, 241.

9. Frevert: *Gefühlspolitik*, 16, 26–35, 48–50, 126–127. Jämför med hur William M. Reddy använder sig av begreppet *känsloregimer* för att analysera hur känslor samspelar med politik. Han tolkar den franska revolutionen som en ny form av känsloregim, koppad till sensibilitetsidealet och skild ifrån den äldre känsloregimen, som enligt Reddy byggde på adelns idéer om ära. Se Reddy: *The navigation of feeling*.

10. Per Widén: ”Kungligt bråk ger relief åt dagens statystrider” i *Svenska Dagbladet* 23 juni 2020. <https://www.svd.se/kungligt-brak-ger-relief-at-dagens-statystrider> (hämtad 25 februari 2021).

11. Gustav III:s och Scheffers brevväxling återfinns i Gustavianska samlingen på Uppsala universitetsbibliotek Carolina Rediviva. Här återges den franska stavningen såsom den är i breven, även om den inte alltid följer nutida (eller dåtida) stavningskonventioner. Duponts brev finns transkriberat och kommenterat av Barbro Ohlin och tryckt i Proschwitz (red.): *Influences*. Hans citat återges såsom Ohlin har transkriberat dem.

12. Frevert: *Gefühlspolitik*, 21; Skuncke: *Gustaf III*, 13–14; Otto Fischer: *Mynt i Ciceros sopor. Retorikens och vältalighetens status i 1700-talets svenska diskussion* (Stockholm, 2013), 69–70.

13. Skuncke: *Gustaf III*, 16–18, 250–251, 266–278.

14. Henrika Tandefelt: *Gustaf III inför sina undersåtar. Konsten att härska och politikens kulturhistoria* (Elektronisk resurs, 2007), 10, 325–326.

15. Tandefelt: *Gustaf III inför sina undersåtar*, 12, 16–17, 313. Tandefelt opponerar sig här mot Lönnroth, som beskrev Gustav III:s känslouttryck och tårar i termer av ”hysteriska” och förstått rollspelande. Se Lönnroth: *Den stora rollen*, 275–277.

16. Jonas Liliequist: ”The political rhetoric of tears in early modern Sweden” i Jonas Liliequist (red.): *A history of emotions, 1200–1800* (London, 2012), 196–199.

17. Sandmo: ”The politics of passion. Absolutism, opera, and critique in Gustavian Sweden” i Ellen Krefting, Aina Nøding & Mona Ringvej (red.): *Eighteenth-century periodicals as agents of change. Perspectives on Northern Enlightenment* (Leiden, 2015), 239–242.

18. Delbanc: *Ära och minne*, 159–162, 225–235. Jämför hur Tandefelt, som utgår ifrån Delblancs återgivning av brevväxlingen, skriver att Gustav III anammade Duponts utgångspunkt att ”gemensamma fester som framkallar gemensamma känslor kan och bör utnyttjas politiskt för att uppfostra undersåtarna, eller medborgarna, till goda medborgerliga dygder.” Se Tandefelt: *Gustaf III inför sina undersåtar*, 275–276.

19. ”Gefühlspolitik ist Politik mit Gefühlen und um Gefühle [...] Affektive Empfindungen und Einstellungen sind hier nicht Motive, sondern Ressourcen, Werkzeuge und Objekte politischen Handelns.” Frevert: *Gefühlspolitik*, 16.

20. Se bl.a. Lars Magnusson: *Äran, korruptionen och den borgerliga ordningen. Essäer från svensk ekonomihistoria* (Stockholm, 2001), 97–119; Charlotta Wolff: ”Carl Fredrik Scheffers brevväxling med franska fysiokrater” i *Historisk tidskrift för Finland* 88:2 (2003), 198–201; Delbanc: *Ära och minne*, 158.

21. Wolff: ”Carl Fredrik Scheffers brevväxling med franska fysiokrater”, 198–201.

22. Dupont i Proschwitz (red.): *Influences*, 123.

23. Gustav III, brev 159 (18/10 1773), F419, Gustavianska samlingen, UUB.

24. Skuncke & Ivarsdotter: *Svenska operans födelse*, 304.
25. Dupont i Proschwitz (red.): *Influences*, 125–126.
26. Jämför med Alm: *Kungssord i elfte timmen*, 123; Skuncke & Ivarsdotter: *Svenska operans födelse*, 104, 110.
27. Mårten Snickare: *Enväldets riter. Kungliga fester och ceremonier i gestaltning av Nicodemus Tessin den yngre* (Stockholm, 1999), 168–169.
28. ”dans le fond de leur cœur”, ”joug étranger”, ”coulleurs les plus fortes”. Gustav III, brev 159 (18/10 1773), F419, Gustavianska samlingen, UUB.
29. Fischer: *Mynt i Ciceros sopor*, 62–65; Skuncke: *Gustaf III*, 16.
30. Fischer: *Mynt i Ciceros sopor*, 62–65.
31. Karin Sennefelt: *Politikens hjärta. Medborgarskap, manlighet och plats i frihetstidens Stockholm* (Stockholm, 2011), 257–261.
32. Delblanc: *Ära och minne*, 226–227. Vid mitten av 1760-talet hade Gustav III skrivit ett utkast till Sveriges och sin egen släkts historia. Även där skrev han om ”den entusiasm blott stora män kan uppväcka” och syftade på Gustav Vasa. Se Skuncke: *Gustaf III*, 248.
33. Frevert: *Gefühlspolitik*, 33–35.
34. Gustav III, brev 159 (18/10 1773), F419, Gustavianska samlingen, UUB.
35. Gustav III, brev 159 (18/10 1773), F419, Gustavianska samlingen, UUB.
36. Frevert: *Gefühlspolitik*, 70.
37. Dupont i Proschwitz (red.): *Influences*, 122, 124, 126–127, 130–131.
38. Dupont i Proschwitz (red.): *Influences*, 128.
39. ”sentimens publics”. Dupont i Proschwitz (red.): *Influences*, 131.
40. Skuncke & Ivarsdotter: *Svenska operans födelse*, 303.
41. Tandefelt: *Gustaf III inför sina undersåtar*, 275–276.
42. Gustav III, brev 159 (18/10 1773), F419, Gustavianska samlingen, UUB.
43. Gustav III, brev 159 (18/10 1773), F419, Gustavianska samlingen, UUB.
44. Dupont i Proschwitz (red.): *Influences*, 124; Scheffer, brev 181 (14/9 1773), F515, Gustavianska samlingen, UUB; Gustav III, brev 159 (18/10 1773), F419, Gustavianska samlingen, UUB.
45. Dupont i Proschwitz (red.): *Influences*, 121, 124, 136; Gustav III, brev 159 (18/10 1773), F419, Gustavianska samlingen, UUB.
46. Scheffer, brev 184 (22/10 1773), F515, Gustavianska samlingen, UUB.
47. Dupont i Proschwitz (red.): *Influences*, 124–125.
48. Dupont i Proschwitz (red.): *Influences*, 133.
49. Se bl.a. Alm: *Kungssord i elfte timmen*, 116–223; Anne Berg: *Kampen om befolkningen. Den svenska nationsformeringens utveckling och sociopolitiska förutsättningar ca 1780–1860* (Uppsala, 2011), 79–113.
50. Delblanc: *Ära och minne*, 158–163 (citat 161, 162). Proschwitz, Skuncke & Ivarsdotter samt Tandefelt ansluter sig till tolkningen att Gustav III omvandlade Duponts medborgerliga ideal till en rojalistiskt fokuserad fest, se Gunnar von Proschwitz: *Gustaf III. Mannen bakom myten. Ett självporträtt i brevform* (Höganäs, 1992), 140; Skuncke & Ivarsdotter: *Svenska operans födelse*, 302–305; Tandefelt: *Gustaf III inför sina undersåtar*, 275.
51. Gustav III, brev 159 (18/10 1773), F419, Gustavianska samlingen, UUB.
52. Sandmo: ”The politics of passion”, 240.
53. Dupont i Proschwitz (red.): *Influences*, 134–135.
54. Snickare: *Enväldets riter*, 151, 164–166, 168.

55. Gustav III, brev 159 (18/10 1773), F419, Gustavianska samlingen, UUB.
56. Tandefelt: *Gustaf III inför sina undersåtar*, 327.
57. Delblanc: *Ära och minne*, 162.
58. Jämför med Alm: *Kungssord i elfte timmen*, 183.
59. George L. Mosse: *The nationalization of the masses. Political symbolism and mass movements in Germany from the Napoleonic wars through the Third Reich* (New York 1975), 73–74.
60. Magnus Rodell: *Att gjuta en nation. Statyinvigningar och nationsformering i Sverige vid 1800-talets mitt* (Stockholm, 2002), 224–225.
61. "c'est en homme d'etat qu'il envisage les hommes et en Philsophe qu'il veut les conduire". Gustav III, brev 159 (18/10 1773), F419, Gustavianska samlingen, UUB.
62. Derek Beales: "Philosophical kingship and enlightened despotism" i Mark Goldie & Robert Wokler (red.): *The Cambridge history of eighteenth-century political thought* (Cambridge, 2006), 499–511.
63. Henrika Tandefelt: "The image of Kingship in Sweden, 1772–1809" i Pasi Ihalainen, Michael Bregnsbo, Karin Sennefelt & Patrik Winton (red.): *Scandinavia in the age of revolution. Nordic political cultures* (Farnham, 2011), 41–42, 47. Jämför *Gustaf III inför sina undersåtar*, där Tandefelt betonar att varken hos Gustav III eller andra samtida monarker fanns önskan om makt som utgår från folket. Se Tandefelt: *Gustaf III inför sina undersåtar*, 10.
64. Ursprunget till ordet *emotion* är just *röra, uppröra*. Se Birgitta Ernby: *Norstedts etymologiska ordbok* (Stockholm, 2008). Jämför med den retoriska termen *movere*, att röra åhörarna och skapa känsla. Se bl.a. Skuncke: *Gustaf III*, 15.
65. Delbanc: *Ära och minne*, 159–162, 226–227. Jämför hur Tandefelt, som utgår ifrån Delblancs återgivning av brevväxlingen, skriver att Gustav III anammade Duponts utgångspunkt att "gemensamma fester som framkallar gemensamma känslor kan och bör utnyttjas politiskt för att uppfostra undersåtarna, eller medborgarna, till goda medborgerliga dygder." Tandefelt: *Gustaf III inför sina undersåtar*, 275–276.
66. "mais la flamme électrique porte de corps en corps [ses] brulantes étincelles et la commotion qui les suit." Dupont i Proschwitz (red.): *Influences*, 122, jfr 136.
67. "nous sommes tous un peu machinnes ce qui frappent nos sens affectent notre imagination et on a beau dire mais c'est elle qui gouverne les hommes", "les tettes s'échauffent mutuellement". Gustav III, F419, brev 159 (18/10 1773).
68. Janne Lindqvist Grinde: *Klassisk retorik för vår tid* (Lund, 2008), 80–82, 86–88. Jämför med Fischer: *Mynt i Ciceros sopor*, 62–65.
69. Frevert: *Gefühlspolitik*, 35, 46; Ildiko Csengei: *Sympathy, sensibility and the literature of feeling in the eighteenth century* (Basingstoke, 2011), 82, 87–100.
70. Skuncke: *Gustaf III*, 189; Sten Lindroth: *Svensk lärdomshistoria 4. Gustavianska tiden* (Stockholm, 1981), 171–173.
71. Csengei: *Sympathy, sensibility and the literature of feeling*, 92–93.
72. Csengei: *Sympathy, sensibility and the literature of feeling*, 31–32, 40–44, 51–54.
73. Dupont i Proschwitz (red.): *Influences*, 136; Gustav III, brev 159 (18/10 1773), F419, Gustavianska samlingen, UUB.
74. Csengei: *Sympathy, sensibility and the literature of feeling*, 40.
75. Frevet jämför med Immanuel Kants kritik av Fredrik II. Den preussiske kungen anklagades av Kant för att betrakta undersåtarna som lydande och effektiva maskiner, ett synsätt som enligt honom stod i motsättning till idéer om människovärde. Frevert för sin del hävdar att nya strömningar i tiden hos upplysningstänkare och i

den borgerliga offentligheten gjorde att ett synsätt på regerande som det Kant tillskrev Fredrik II inte var gångbart, och att Fredrik II snarare ville att undersåtarna skulle lyda av fri vilja. Se Frevert: *Gefühlspolitik*, 45–50.

Abstract

Governing as a philosopher. The inauguration of the Gustav Vasa sculpture as a tool for Gustav III's politics of emotion. Sara Ekström, PhD candidate in History of Ideas, Department of Culture and Aesthetics, Stockholm University, Sweden, sara.ekstrom@idehist.su.se

In the eighteenth century, notions of emotions played an important role in philosophy, politics and social life. This article examines the usage of emotions in politics by analysing king Gustav III's (1771–1792) plan for the inauguration of the sculpture of king Gustav Vasa outside of the House of Nobility in Stockholm. The plan was inspired by a letter from the French physiocrat Pierre Samuel Dupont de Nemours to Gustav III's friend and old chief tutor Carl Fredrik Scheffer, transmitted to the king by Scheffer. By employing theories from the field of history of emotions, especially Ute Frevert's *Gefühlspolitik* (2012), the article sheds light on aspects of Gustav III's government. When describing the effects of imagination and emotional movement among the participants of the inauguration, Gustav III compared humans to machines, probably inspired by the French materialists. The king aimed to enhance the emotions of the participants of the celebration through music, singing, dancing and eloquence. The object was to inspire love for the fatherland and hatred for the "foreign yoke", represented by Gustav Vasa's fight against the Danish king 200 years earlier. This planned and calculated usage of emotions like sympathy and enthusiasm indicate inspiration from enlightenment philosophy to use and canalize aspects of human nature to lead towards the designated objects of government.

Keywords: Gustav III, history of emotions, politics of emotion, the physiocrats, enlightened absolutism, eighteenth century